

וכך יש לפנינו סצ' המרצה על ערכי היהדות מתוך שאיפה לאובייקטיביות ומדעיות מצד אחד, ומהצד השני הוא רוצה לחשוף, לגלות ולהבהיר דוקא את הצדדים החיוביים, הטובים, הרצויים, מתוך השקפה אנושית כללית. אין פלא: סספר בכונן כזה, שהשתתפו בו חכמים וסופרים מומחים כל אחד למקצועו, יש בו משום תועלת מרובה, והקריאה והעיון בו עלולים להביא הנאה ותועלת גם ליהודים, ויש בכחו לפשט הרבה עקמומיות שכלבי לישר הדורים ולגלות לפני יודים וצוררים את כל התכונות הטובות ואצרות-הרוח של עמנו. הספר מבטל בהחלט את האגדה, כאילו ישראל היה «עם לבדד ישכון», שהתרחק מהשפעות-גומלין עם שכניו. להפך, הספר מוכיח, שכמעט אין עם בעולם שהיהווים לא טבעו את אותם השפעתם בו במדה זו או אחרת.

כדאי לעמוד בקצרה על ראשי הפרקים שכמאמרי הספר. אדם סמית' ראש האוניברסיטה באברדין, מרצה על «הגאון (הגניוס) העברי כפי שהתבטא בברית הישנה». אין כאן כדרך כלל אלא טכום המציתי של מדע המקרא הערוססנטטי, אבל הסכום נעשה בידים אמונות, בכשרון רבי, מתוך בקיאות יתירה ומומחיות גדולה במקצוע. ההרצאה היא תמציתית ומצומצמת, ומכוססת על הוכן רחבי-ידים. המרצה לא הצטמצם כצד האמונה והדתי, המוסר והמדות הטובות, שבהם עיקר ערכו וחשיבותו של התנך. המקרא הואר כאן גם מבחינה כלשנית ופיוטית בתור תופעה ספרותית מיוחדת במינה.

על היהדות ההלניסטית הרצה מתוך ידיעה עמוקה בענין אדון ביואן, המרצה כספרות הלניסטית בקולוג של המלך בלונדון. ידידה האלכסנדרוני ונסיונו הכביר למצוא את יסודות היהדות והיונות לא נשאר בו בלי השפעה גם על היהדות הרבנית, וביחוד על הקבלה. אבל דוקא בתולדות המחשבה האנושית העולמית, דוקא בהשפעה על התפתחות הדעות והמושגים במערב – היתה תופעה זו בעלת ערך אוניברסלי גדול לאין שעור, ובצדק מסיים המחבר את הרצאתו העשירה בסטוק מתוך דברי היסטוריון צרפתי של זמננו: הקהלה היהודית באלכסנדריה של מצרים תפסה מקום כבוד בתולדות הדתות: היא השפיעה על עתידות האנושיות השפעה כל-כך כבירה, שתוצאותיה עדיין מורגשות כזמננו.

בורקסי, פרופסור האוניברסיטה קמברידג', כותב על חוקה של הנצרות ליהדות. הוא מנתה בידים אמונות את היסודות היהודיים, שנתקבלו עלידי הנצרות. עומד הוא לא רק על יסודות האמונה, הדת והמוסר, שלקחה הנצרות מהיהדות, דברים המפורסמים כקהל, כיאם גם על הסדר הפנימי של הכנסיה, ועל היחסים בין הכהנים והעם, ובין מדרגות הכהנים אלו לאלו (ההיררכיה). כאן מתכלסת העובדה רבת-הענין, שהעם היהודי, שהיה בעצמו חסר חוקת-חיים מסודרת ומשוכללת, הקובעת חבור חזק ומשמעת בין חלקי הצבור, נתן את הדוגמה ואת היסוד ליצירת החוקה של הכנסיות הנוצריות, בעלות המשמעת החזקה והמוצקה. השפעת היהדות לא הצטמצמה רק בתקופת יצירתה של הנצרות בלבד, כיאם התמידה אחר-כך בכל משך הזמן, והיא חוקה ביותר בתקופת הריפורמציה.

על היהדות התלמודית-הרבנית הרצה טראורס קרפורד. זו היא אולי הנקודה החלשה ביותר והמפוקפקת ביותר בספר הזה. רבים המטילים דופי בתקופה זו בתולדות ישראל בכלל, ועל כל פנים נוהגים לשתוק בענין השפעת התלמוד וספר-הרכנים על אומות-העולם. תפקידו של המחבר בנידון זה היה איפוא קשה למדי, הוא בחר לעמוד בהרצאתו על «השפעת היהדות על היהודים בזמן מהלל עד מנדלסון». כלומר, לא על השפעת היהדות על העולם החיצוני, כיאם על העולם הפנימי של היהודים עצמם. בגבולות הסקירה הזאת השתרל להוכיח, שהיהדות איננה נוצ ואיננה לאום, כיאם אמונה ודת, עמד על הדיעות והגירוסין, על חיי הגיטו וגרעיני האכטונגומיה של היהודים, ועל כל הקיים הבולטים של התקופה. בתור דוגמות של השפעת היהדות על היהודים הוא מביא את שלמה מימון, שחי בסוף התקופה, שפרץ החיים החיצוניים נרם לו לצאת ממסגרת היהדות המסורתית. זאת היא דוגמה של השפעה שלילית, ובתור דוגמה להשפעה חיובית הוא מביא את גליקל המלך, טטוס מצוין של אשה יהודית, המסורה בכל לבבה, ככל נפשה ובכל מאדה

וידואלום קיצוני בעבודה כבית ובשדה, זו שאינה נותנת שהות לרדוף רוח ולחטוא כנגד אלהים ואדם. הולך עריירי, מפני שהוא מכיר באפסות החיים, שהכליון אורכ להם תמיד, אוהב וחומל וסובל וחש בכל חוסר-כחי, חוסר-כח אדם כאשר הוא אדם, לסלול מסלול לחיים כחפצו. פרצוף פסימי ואיריאלי גם יחד – אחד ממשפחת הנקמלטים אשר מעולם יש כאן חומר ליצירה. לדבר-תנאי אלא שחומר זה נשאר כמעט כולו ערסילאי, ללא לכוש בולט בפעולה ובתנועה ובתנוגשות רגשות חיים, העלילות הבודדות מקושרות מבחוץ, רק על-פי השתלשלות המאורעות ההיסטוריים המתוארים, ולא מבפנים – לפי עליית וירדתה של איוו מחשבה או הרגשה רמזית מרכזית. הנפשות הנפועלות – מקצתן מתגלות רק בפסוקים שומים בטיהם מן התנך, ככתבם וכלשונם כמעט – ישעיהו והושע הנביאים. למשל – ורובן מופיעות ככאות-תנאי בלבד של כל הנטיות והשאיפות העיוניות, הרשומות למעלה. כלומר: אין בין זו לזו אלא שמה המפורש והאידיאה המופשטת שהיא מכיעה, או הפסוק שהיא פוסקת, ובנקל היו יכולות להתחלף גם באידיאותיהן גם בסוקיותיהן, בלי שיסבול מן הנפשי או מבנה החיון כולו. מבנה ובנין אין כאן, חוץ מקטעים אחרים במובולוגיו של הזקיהו ורגעים בודדים בהופעותיהן של אילו נפשות אחרות, כהנה ושלומית ואולי גם יהורם, אין החיון פוסק מהיות שורת שיחות על נושאים שונים, המתרוממות מדי פעם למדרגה של דיאלוג עיוני בעל ערך ידוע, חיון ברוח-ההשכלה, גם הלשון התניכית הטהורה והעשירה, אשר בה כתוב החיון, ארוגה כמסכת התקופה הזאת בספרותנו.

בן הא הא

מה-זמן ישראל לעמים?

The Legacy of Israel, edited by E. Bevan and Ch. Singer, Oxford, 1927.

הכרך הגדול הזה, המוקדש ל«עובנו» של עם ישראל, ראוי לתשומת לבנו מכמה בחינות אמנם הנושא אינו חדש, בשאלות אלו עסקו וחקרו רבים, אולי זוהי השאלה בהא היריעה, שעמדה במרכזה של «חכמת ישראל» שלנו במערב, ושל זו שספלו בה חוקרי-האומות, שעסקו בעניני ישראל. זהו הכוון של כל ספרות הסניגוריה שלנו, כמובנת מאליה נראית לרבם ההנחה, שזכות קיומו של כל עם תלויה בחלקו שהוא מכנים לתרבות האנושית, וביחוד הקיום של אותו העם, שנחשב כגור שאלה, אבל נעים להרגיש, שכווננו של הקובץ רמונה לפנינו איננו דומה לספרים אחרים שדנו בפרובלמות האלה, לא ניכרת כאן נטיה כל-שהיא לבקש הצדקה מוסרית לקיומו של העם, הספר, שבו משתתפים גם יהודים, נועד כעיקר לקוראים לא-יהודים (אם כי למעשה רוב קוראיו הם בודאי יהודים) ובו דנים על-דבר אצרות התרבות והרוח שהכניס העם היהודי אל תוך האנושיות, כמו שדנים בספרים הקודמים לספר זה, שיצאו באיתה סריה, על-דבר העובון של יון העובון של רומא, ידוע ידוע החוקרים, החכמים והסופרים, שיש עכשיו בעולם עם ישראל חיי הנלחם על קיומו ועל תקומתו, אבל ידיעה זו כמעט שלא השפיעה ולפי תכנית הספר לא היתה צריכה גם להשפיע על תוכן הספר, שיש לו ענין עם העבר בלבד, מה ושם הזכירו מחברים אחרים את עם ישראל ותפקידו וסכוייו בהנה ובעתיד, אבל הדברים נאמרו רק אגב אורחא ולא נגמרו בשלמות התכנית ובכוון האחדות של הספר.

לא היתה כאן אף במקצת מן המקצת שאלה של הגנה בפני הדבות, העלילות והקטרוגים השונים על עם ישראל, לא באפולוגיה מפלל הספר: מציאות המתנגדים והאנטישמיים והמשיטנים למיניהם כאילו לא היתה כלל בשדה המחשבה של המחברים, איש לא קבל עליו תפקיד של הגנה על עם נרדף או דבר דומה לזה, ולכן לא היה כל צורך לנגוע בתרונות או במדות רעות, והספר הסתפק בהרצאה על ההשפעה והפעולה של היהדות, שהביאה אושר וברכה לאנושיות, והדבר הזה מושך על הספר חוט של חן וחסד, בלי להביא לידי הפרזה והגזמה גם לצד שכנגד, יש בספר שאיפה לאובייקטיביות אף ההתפעלות, שיש למצוא לעמים בספר, היא בגבולות המדע והבקורת.

ורבת-ערך על «המתכנה העברית בעולם המודרני»- הזכות הראשית של הגוי הדעות היהודים בימי-הביניים היא, שהכניסו באומץ-רוח את המדע לתוך מסגרת האמונה- שתי נקודות ראשיות רואה החוקר בהשקפת היהדות-השאיפה לאחידות והדגשת הקונקרטי. והן הן שהשפיעו לא רק על האמונה- כראש גם על תורת-המדעות, על המדעים, על הפילוסופיה של אירופה בדורותינו.

על השפעת אוצר המילים, הסגנון, דרך ההרצאה, אופן המחשבה של התניך על השפות המערביות ועל הספרויות, כותבים א- מילס ולי- מגנוס- החקילה והעיון וההתעמקות בשאלה מראים, שהשפעה זו היא גדולה, תקיפה ומקיפה הרבה יותר מאשר משערים זאת בני-אדם.

בספר יש קרוב למאה תמונות, ציורים וכיוצא בזה, המזיזים את האובן היבש, זו היא הוצאה מלאת-ענין, שתביא רק תועלת לקוראיה. ראוי הוא הספר גם לתרגום עברי, כי כדאי שגם היהודים שאינם שולטים בשפה האנגלית יקראוהי.

פ. דיק שטיין

בעולם הספרות, האמונות והתרבות

לוחו של ש- טשרנוביץ

לוחו של ש- טשרנוביץ, שניתה ביום השלישי, כיב בתמוי, בא קהל רב, אך התססה השמועה בעיר על-ידי-כר מותו ואל מעונו באו חבריו הסופרים וידידי הרכיב- כולם עמדו כנדהמים למראה האפוף, נוסד ועד של סופרים ועסקנים לדאוג לקדר הלויה- מודעות אבל נדבקו ברחובות מטעם «אגודת הסופרים» הועד הלאומי אגודת «עונג שבת», הועד המרכזי של «הסועל הצעיר» ומערכת «הארץ», ונשלחו לשגרמות וידיעות טלפוניות לירושלים ולמשבות. שעה הלויה נקבעה לחמש אחרי הצהריים, עוד לפני השעה הקבועה היה רחוב אחד-העם, שבו נמצא מעונו של המנוח, מלא קהל גדול של מלויים- באו סופרים וידידים מירושלים וממקומות אחרים בארץ, בחמש הוצא הארון מהבית, בימי סופרים, ואחרי תפלת החון זזה הלויה, נושאת-הארון היו סופרים ועסקנים ומשמר של כבוד הלך לפני הארון מחברי ברית טרומפלדור ו«הסועל» ליר בית-הכנסת הגדול הספידו את המנוח א- הופין בשם ההנהלה הציונית וז- סולומון בשם הועד הלאומי אחריהם דבר זקן הסופרים העבריים א- ו- רבינוביץ, הלויה הלכה עד העיריה ברחוב כיליק ושם הספידו את המנוח י- רוקח בשם העיריה, י- חס בשם הקהלה של יפו ותל-אביב וי- מאירסון בשם, המשכנה חדרה- ככית-הקברות הספידו את המנוח ר' בנימין בשם «אגודת הקופרים» ו«אוהל שם» (דברי-ההספד של ר' בנימין נדפסו בגליון זה של «מאזנים»). י- אסתר בשם הועד המרכזי של «הסועל הצעיר», י- זכאי בשם הועד-הסועל של הסתדרות העובדים ומערכת «דבר», י- קופמן בשם ועדת-התרבות של ההסתדרות, י- ביסטריצקי בשם הלשכה הראשית של הקרן הקיימת, וכד' ח- בוגרשוב בשם הסתדרות המורים, כשסתמו את הקבר כבר הגיע לילה.

אישים, ספרים ומאורעות

— ביום החמישי, יז בתמוי, היתה בתל-אביב אספה של המתרגמים העבריים בארץ-ישראל, שנקראה על-ידי הועד המרכזי של אגודת-הסופרים לדון בתנאי העבודה והשכר של המתרגמים. חבר הועד המרכזי ש- צמת פתח את האספה והרצה על מסרתה ותכליתה. הצעות שונות הוצעו על-ידי הנאספים להקמת המצב של המתרגמים ולשכלול התרגומים, ונתקבלו החלטות, שנמסרו לוועד בת-שלושה לנסח אותן ולהציען לפני המלויים.

— ביום שני, כ-א בתמוי, בערב, היתה בתל-אביב, בקלוב של אגודת הסופרים, מספה לכבוד האורחים מאמריקה, הסופרים ש- כ- מקסימן ופרופ- יקותיאל גינצבורג, את המספה, שהשתתפו בה רוב הסופרים והעיתונאים העבריים שבתל-אביב, פתח בשם הועד המרכזי של אגודת הסופרים ס- לחובר, נאמו לכבוד האורחים ודברו בעניני התרבות והספרות העברית בארץ-ישראל ובאמריקה; יעקב סיכמן, אשר ברש ודיר י- קופמן, האורחים ענו בנאוטים- מספה לכבוד האורחים נערכה גם בירושלים מטעם הסתדרות המורים. בין הנואמים היו, פרופ' דיר יוסף קלוזנר, דיר יצחק אפשטיין, א- מי- ברכליה, דיר ז- חיות, י- יעקבי ודיר י- אנגל.

לאמונתה ומוצאת בה סעוד ותמיכה בכל שאלות חייה ונחמה ושמחה לנפשה- היא אשה בעלת לב תמים ומדות תרומיות נעלות, אחד החוינות החיוביים הגדולים של אותה תקופת הושך וגלות. המחבר עומד על ההשפעה שיכלה לבוא על-ידי חיי תום ויושר, אמונה וצדק כאלה, שבהם הצטיינה האשה הזאת (שאינה אלא אחת מני אלף) על הסביבה הנוצרית, יש לחשוב, כי היהדות התלמודית-הרבנית ראויה להערכה הרבה יותר חיובית, אף מצד האנושיות שמחוץ ליהדות, ועל אחת כמה וכמה מצד היהודים.

הפרופיסור אלפרד גילום מגלה לפנינו את כל גודל השפעתה של היהדות על האישלם, מדבריו מתברר, שמקצוע זה נחקר רק מעט, ויש עוד כר נרחב לחוקרים שקדנים להתגדר בו ולחשוף את השפעת היהודים והיהדות כמעט בכל פרק ופסוק שבקוראן, ובכל הספרות של מפרשיו ובושאיכליו מדור דור.

הפרופיסור טשארלס סינגר נתן לקובץ שני מחקרים יסודיים על הגורם היהודי בהתפתחות המחשבה של ימי-הביניים ועל למוד העברית על-ידי הנוצרים הקתולים באותה תקופה. אלה הם שני מחקרים רבי-כמות וכבד-משקל, בנגוד ליתר מאמרי הקובץ, הנותנים רק את התמצית, את הסכום של ימחקרים שקדמו להם, הרי המאמרים האלה בעצמם מחקרים, הנכנסים לפעמים לפורטים ולפרטי-פרטים מיגיעים, אבל דוקא מפני זה הם מקיפים את השאלה לכל רחבה ועמקה. אמנם היהודי מופיע לפנינו כאן לא בתור יוצר ערכים חדשים - כמו בתקופת התניך, - אלא בתור מתן וסרטור של תרבות, אבל התווך הזה מלא תפקיד מכריע בתולדות המחשבה והמדע של אירופה- מקורות המדע והפילוסופיה היוניים, אפלטון ואריסטו (וכן רבותיהם ותלמידיהם), הגיעו לאירופה דרך שני צנורות - דרך הצנור הערבי בראשונה, ודרך הצנור היהודי אחר-יכן, ושני הצנורות האלה הם שהיו מקור הדעה והמחשבה המדעית בימי-הביניים, והם שגרמו לתקופת הרנינסנס המפוארת.

ג- נזרס מדבר על למוד העברית בזמן הרפורמציה ואחריה ועומד על השפעתו הכבירה- הדבר נעשה למקובל, כי לקנין חכמה דרושות שלש השפות: הרומאית, היונית והעברית, ואין חכמה שלמה בלי ידיעת שפות אלו. נוצרו והתקיימו אגודות, שגדולי הפילוסופים היוונים שתו את מימי חכמי היהדות, שהיא היא מקור החכמה והתרבות, ואיש כמו רוג'ר ביקון, אם כי לא האמין באמונות תפלות, שאריסטו נולד יהודי וכדומה, החזיק בדעה, שיסודות החכמה והמדע נטמונים בספרות העברית. עד למאה הייח מצאה האמונה תומכים, סספריה עברית צנוזה מכילה בתוכה אוצרות המדע, ויש שחשבו, שמקומה על הרי אררט, כי היא נצלה מהמבול יחד עם תיבת נח. האגדות הללו מוכיחות בעליל, כמה העריכו החשיבו חכמי אומות-העולם בורות הללו את מדעי היהודים.

נתן אייזקס מקדיש מאמר עשיר-התוכן להשפעת היהדות על המשפט המערבי. בצדק הוא מסיר מהמשפט הרומאי את העטרה של מקור כל המשפט שבעולם, אנגליה והארצות הסקנדינביות התרחקו מהשפעת רומא, ואף בצרפת ובגרמניה יש מקצועות שלמים וגדולים לא-רומאיים: המשפט הפובליקאי (המדיני), הפיליפי, הבינ-לאומי, דיני אישות וירושה, דיני פצוים ונוזיקין, גופים משפטיים, הלכות המסחר ושטרות, ואף גם במקצוע המצימצים, שלוקח מרומא, יש לשאול, אם זה משפט רומאי נקי או זהו משפט רומאי, שהספיק לקלוט במשך דורות יסודות יוניים, סלביים, מזרחיים ושמיים, ובעיקר יהודיים. היהודים השפיעו גם על-ידי עצם עסקיהם ומסחרם בתוך עמי הנוצרים והיו והיום גורם חשוב בהתפתחות המשפט המערבי. דברי אייזקס בגידון זה ראויים לתשומת-לב מרובה, כי בשאלה זו לא חקרו עד עתה.

מר ב- קלבי מדבר באריכות מרובה על ההשפעה העצומה של התניך על הפוריסטים, הדברים מפורסמים, ואף על-פי-כן ההרצאה המפורטת מפליאה בתכנה את הקורא. אנכי אורחא הודגש, שהפוריסטים קבלו מהתניך רק את הדברים שהתאימו להלך-רוחם ולמצב-נפשם, ולא תמיד תפסו את הרעיונות של המקרא לאמתותם, ואף לא כוונו לתפיסה המקובלת אצל היהודים. כך יש לציין את רעיון הנקמה, ומלתמת המצוה, ואת רעיון הסנוף, שהם טסחו על-פני מקורות התניך.

הפרופ' יהודה רות (עכשיו באוניברסיטה בירושלים) נתן סקירה תמציתית